

АЛІНА САБУЦЬ

“МЕРЫЦЬ... МЕРКАЙ ЕЎРАПЕЙСКАЙ”:

ДЫЯЛОГ ПРАЗ СТАГОДДЗЕ

(да 100-годдзя нашаніўскай дыскусіі 1913 года)

Мастацтва чыстае, як неба

З.Бядуля

Юбілеі святкуюцца і вястуюць. Яны схіляюць задумацца, спыніць погляд на мінулым, каб мець надзейнае апірышча ў будучым. Юбілейныя перазовы актуалізуюць сучасныя патрэбы, надзейна вывяраюць сённяшні дзень учарашнім. Каб упэўнена ісці па той пуціне-сцяжыне, на якой будзе рунець *святам свяцонае беларускае слова* (Р.Барадулін), будзе красаваць *цвятком радзімы васілька* (М.Багдановіч) і на якой годна,

упэўнена можна сказаць: “*Я тут – гаспадыня, а не госць*” (Л.Геніюш)... Таму юбілей вiтальныя i, зрэшты, павучальныя.

Юбілейныя 120-годдзе М.Багдановiча i 100-годдзе ягонага цнатлiва-адухоўленага “Вянка” (1913), 120-годдзе Максiма Гарэцкага i хуткае 100-годдзе незавяўшай i сённа “Руnі” (1914), 130-годдзi Янкi Купалы i Якуба Коласа, 90-годдзе патаемна-сакральнай i заўсёднай для беларусаў “Новай зямлi” (1923), урэшце, **100-годдзе непераўздызнай нашанiўскай дыскусiі (1913)**... – яшчэ няпоўны пералiк блiзкiх юбілейных нагодаў з жыццёвых i творчых пераспеваў нашай класiкi, той класiчнай нашанiўскай пары, што выгадавала культурную элiту, сапраўдную нацыянальную iнтэлігенцыю. Нашанiўская лiтаратура – сапраўды рэнесансная ўнiкальная з’ява, адметная сваёй культурна-духоўнай чыннасцю, “сiлавым полем” (А.Адамовiч) нацыянальнай класiкi, “*паўтарыцельным курсам*” сусветнага эстэтычнага вопыту. Цэлае стагоддзе – у вялiкiм мiжчассi, якое знiтоўвае сваёй яваю непарыўнасць пакаленняў, прароцтваў. Пакутнае маленне “*зямлi i прастору за родны загон Беларусi*”, разгадкi прычын нацыянальных “*крыўд i бед*”, неспатольная прага пошуку адказу на балючае “*за што?*” у iмя Праведнасцi “*забранага краю*” i адначаснае прызнанне беларуса-“*арыстакрата духу*” – гэта тое генетычна-роднаснае адзiнства, што лучыць-асвячае i сённашнiх наступнiкаў.

Нашанiўская эпоха насамрэч была неймаверна багатай на эстэтычныя пошукi-здабыткi, шматфарбную раскаванасць меркаванняў i ацэнак, што, бадай, не спазнала нiводнага лiтаратурнага эпоха. Глыбокiм i абноўленым зместам лiтаратура выяўляла сваю мастацка-эстэтычную дамінанту – адраджэнскi феномен i спазнавала духоўны воблiк творцаў-нашанiўцаў, шчодрадайная рупнасць якiх надзiва зайздросная. Як пачынальнiкi беларускай асветнiцкай справы, Цётка, Вацлаў Ластоўскi i Якуб Колас не толькi стварылi першыя беларускiя падручнiкi, але i заклалi асновы новай беларускай асветнай методыкi (дарэчы, так актуальнай сённа). Менавіта нашанiўскiя творцы як пранiклiвыя псiхологi, чуйныя эстэты абуджалi пачуццё характава i нацыянальнай свядомасцi, прывiвалi iдэi гуманiзму, сапраўднага, а не кананiзаванага патрыятызму. Яны – класiкi – шчыра дбалi пра тое, каб засеяць “*наш палетак*” адборным зернем – зернем Характава, Добра, Спагады. Думаецца, пасеяныя зярняты далi прыгожыя, плённыя ўсходы.

Сто гадоў таму на старонках “Нашай Нiвы” пасля запатрабаванай i наспелай дыскусiі быў агучаны надзвычай важны запавет–“**Трэба пусцiць у народ кнiжку**” [1, с. 597] (артыкул “**Развагi i думкi**” (1914) **М.Гарэцкага**). Каб, кажучы словамi В.Ластоўскага, “*з... твораў навучыцца бачыць каля сябе красу*”, каб выяўляць “*жывую красу ў прыродзе нашага краю, у людзёх*”, каб “*яе падмецiць, падглядзець*” [2, с. 274]. Гаворка вялася i пра “*родную мову, пекна вялажаную ў кнiжках*” [2, с. 254]. Пра БЕЛАРУСКУЮ КНIГУ – на роднай мове iсную па душы i духу беларусу. Бо, як справядлiва адзначаў творца-эстэт Змiтрок Бядуля ў артыкуле “**Жыла, жыве i будзе жыць!..**” да гадавiны “Нашай Нiвы”, “*душа народа, нягледзячы на нiшто, гадавалася ў творчасцi, характаве*”, таму “*у сваёй самабытнасцi, у сваёй iначасцi ад другiх выяўляе яна свой бляск, сваю неацэненую вартасць*”, таму душа беларуская “*жыла, жыве i будзе жыць!..*” [3, с. 379]. Бо толькi тады насамрэч можна спазнаць гарэцкаўскае “*адкуля ўсё i што яно?*”, багдановiчавы “*краскi, свежыя калiсьцi, / думак шчырых i чуцця*”, купалаву “*недасцiглую быту красу*” (в. “Песняй толькi” (1913))... Каб, урэшце, **ацанiць нацыянальную лiтаратуру “меркай еўрапейскай”**. Глыбiнна адчуваючы беларускую i ўласную самачыннасць, творцы прароча завяшчалi:

◇ “*ТРЭБА, канечне, каб дзяцей... навучалi па-беларуску, ... як дзецi гавораць у хаце з бацькамi... Дзеля таго ўсе беларусы ... павiнны дамагацца беларускай школы. ... Мала кнiжак, праўда, але яны ўсё прыбываюць, i цяпер ужо можна вучыць чытаць дзяцей па нашаму...*” (Цётка, арт. “**Як нам вучыцца**”)[4, с. 174-175].

◇ “*Ачунаць, глянуць па-арлiнаму смела, дружна на свет белы... свабодна мы зможам тады, КАЛI пад саламянымi стрэхамi нашых хат зойме пачэснае месца наша*

родная беларуская кніжка... выракацца роднай мовы не маем права” (Янка Купала, арт. “Ці маем мы права выракацца роднай мовы” (1910))[5, с. 539]

◇ *“КАБ у хаце былі кніжкі ў роднай беларускай мове: няхай дзеці ўкладаюцца побач з чужой граматай і да роднай, няхай гэтыя кніжкі чытаюць голасна, а бацькі ўважна і з пашанай слухаюць тых слоў, якімі гаварылі іх дзяды і прадзеды” (Вацлаў Ластоўскі, арт. “Як паступаць, каб дзеці, вырасшы, шанавалі сваіх бацькоў і былі ім апорай на старасць” (1911))[2, с. 252].*

◇ *“Кожнага беларуса ТРЭБаздаволіць кніжкай. Асабліва ж ТРЭБА гадаваць нашых маладзенькіх” [1, с. 598]. Таму “дужа б ладна было зацікавіць народ беларускай кніжкай праз выбраныя народныя ж казкі, цікавейшыя песні, ...легенды, жартлівыя народныя апавяданні, ... анекдоты і гэтану падобныя...” (Максім Гарэцкі, арт. “Развагі і думкі” (1914)) [1, с. 598].*

◇ *“Чытайма, браткі, кніжкі і газеты, пісанья ў нашай беларускай гаворцы. Тады ... праясняцца нашыя вочы... да светлага жыцця (вылучана і падкрэслена намі. – А.С.)” (Максім Багдановіч, арт. “Хто мы такія?” (1915)) [6, с. 127].*

Якія ж надзіва перазоўныя, сугучныя клічы, якая зайздросная зарука ў нашаніўскіх творцаў, якія дбалі (па словах адказнага сакратара “Нашай Нівы” В.Ластоўскага) пра адно – “*выяўляць красу свайго народа і краю*” [2, с. 274], бо “*наша ніўка на слаўных людзей урадліва*” [2, с. 272], бо “*мы ўжо не бясплоднае дрэва ...: мы ўжо далі плады*” [2, с. 283], таму “*мы павінны даць свету .. новыя думы, сказаць новае слова*” [2, с. 284], “*мы павінны шукаць і знайсці новы шлях*” [2, с. 285]. Творчым перазовам слугуюць і заклікі апантанага падзвіжніка М.Гарэцкага да інтэлігенцыі, “генералаў” адраджэнскага руху: “*Смялей і выразней кажыце новую дарогу, ... гаварыце сваё новае слова ... калі вы хочаце напраўдзе быць прарокамі народа нашага...*” [1, с. 592].

Юбілейныя ўгодкі нашаніўскай дыскусіі падштурхоўваюць “*сплаціць доўг*” перад заповітамі класікаў. Відавочна, што думкі, выказаныя амаль сто гадоў таму, не згубілі сваёй актуальнасці. Якую ж “*кніжку*” адрасавалі “*вучыцелі і прарокі*” (В.Ластоўскі) “*свайму народу*”? Кнігу класічную і “*усемагучую*”, кнігу нацыянальна-каларытную і запатрабаваную: “*гадуйцеся на чытанні класікаў і ўдыхайце свежае паветра народнай паэзіі...*” [1, с. 586].

Што бачна сёння на беларускім гасцінцы?

XXI-е стагоддзе названа часам інавацый, інфармацыі і ведаў, аднак меркаваць пра інтэлектуальны ўзровень асобы традыцыйна прынята па выпуску ў краіне кніжнай прадукцыі і развіцці чытання (бо па шматлікіх прычынах апошнім часам увогуле чытанне (а дзіцячае – у першую чаргу) губляе сваю вагомасць). Таму і колькасныя паказчыкі выпуску беларускамоўных кніг на тэрыторыі Беларусі ва ўмовах білінгвізму застаюцца несучаснымі.

Так, згодна з афіцыйнымі дадзенымі за 2001-2010 гады [7, с. 5-10]:

◆ беларускамоўных літаратурна-мастацкіх выданняў (1535) і выданняў для дзяцей і юнацтва (666) выйшла ў свет прыкладна ў 10 разоў менш, чым адпаведна рускамоўных (14106 і 7236);

◆ у 2001-2010 гадах кнігі Беларусі выдаваліся больш чым на 40 мовах народаў свету. Пры гэтым ≈ 85% – кнігі на рускай мове і ≈ 8% – беларускамоўныя выданні. Так ці інакш па адзнаках экспертаў да 90% кніжнага рынку Беларусі (тое, што прапануецца беларускаму пакупніку) – гэта расійскія выданні;

◆ шматтыражнымі застаюцца кнігі брэндавых замежных аўтараў: Стэфані Майер, Дэна Брауна, Міхаіла Веллера. За апошнія 10 гадоў выдадзена ўсяго 1787 кніг фальклорных жанраў (разам з дзіцячымі).

Развіццё чытання і інфармацыйнай культуры асобы – важная задача беларускага грамадства. “*Перспективы развития страны во многом связаны с состоянием чтения детей и подростков. Поэтому назрела острая необходимость принятия мер на государственном уровне в поддержку детского чтения. Важным при этом является*

чэтка сфармуляваная в виде планов и программ государственная политика” [8, с. 4], – канстатуецца ў выданні НББ, дзе прадстаўлены вынікі першага за дваццаць гадоў рэспубліканскага навуковага даследавання дзіцячага чытання (2009-10гг.). Выяўляючы прыярытэты і матывы дзіцячага чытання, у вышэйзгаданым выданні заўважаны наступныя назіранні:

♦ у першую дзясятку самых папулярных прачытаных кніг (“для душы”) для малодшага школьнага ўзросту ўвайшлі кнігі класікаў рускай і замежнай літаратуры (Э.Успенскага, М.Носава, А.Ліндгрэн і інш.), а таксама народныя казкі; для сярэдняга школьнага ўзросту – гэта Джоан Роўлінг (серыя кніг пра Гарры Потэра), раманы для дзяўчынак і нават Коласава “Новая зямля” (1,8% рэспандэнтаў) [8, с. 20];

♦ доля твораў беларускіх аўтараў у рэпертуары чытання падлеткаў $\approx 7\%$, пры гэтым увогуле не звяртаюцца да твораў беларускай літаратуры ў вольны час – 37% апытаных, а 66% прызналіся, што чытаюць творы беларускай літаратуры толькі для падрыхтоўкі да ўрокаў [8, с. 23];

♦ з 701 пазіцыялюбімых кніг і твораў дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту названы толькі 7 пазіцыяў беларускамоўных кніг (“Новая зямля” Я.Коласа, творы І.Шамякіна, Р.Барадуліна, В.Быкава) або без канкрэтыкі: “кнігі на беларускай мове”, “кнігі беларускіх класікаў” ($\approx 1,85\% - 0,2\%$) [8, с. 124-142];

♦ любімыя аўтары падлеткаў – гэта А.Пушкін (38,7%), М.Лермантаў (11,6%), Л.Талстой (8,3%), Э.Успенскі (4,1%) і інш, а пасля – Якуб Колас і Янка Купала ($\approx 3,4\%$), В.Быкаў ($\approx 1,7\%$), І.Мележ ($\approx 0,4\%$), Р.Барадулін ($\approx 0,2\%$) [8, с. 150-155];

Відавочна, вышэйзгаданае – з’ява масавага чытання, скрозь прызму меркавання дзяцей і падлеткаў (з пэўнай доляй адноснасці, не без уздзеяння сям’і, настаўнікаў, бібліятэкараў). Прыведзеныя факты абумоўлены найперш панаваннем рускай мовы ў беларускіх сем’ях ва ўмовах білінгвізму, а таксама незайздроснай «раскруткай»-прапагандай беларускай кнігі. Ці не пагражае вышэйзгаданае беларускай кнізе апынуцца на задворках? ШТО могуць прапанаваць сёння беларускія пісьменнікі, апынуўшыся ва ўмовах жорсткага рынку?

Папулярызацыя лепшых узораў беларускай літаратуры найперш у дзіцячай аўдыторыі – першаступенная задача культурнай асветы. Думаецца, што найбольшым аўтарытэтам для дзяцей (7-10 гадоў) у выбары літаратурнага чытання выступаюць менавіта бацькі. Найперш гэта **праблема сямейнага чытання**, якая развівае чытацкую культуру, літаратурны густ. Дарэчы, менавіта бацькам адрасаваў Вацлаў Ластоўскі свой навучальна-педагагічнага зместу ўжо згаданы артыкул **“Як паступаць, каб дзеці, вырашы, шанавалі сваіх бацькоў і былі ім апорай на старасць”**, дзе раіць вучыць дзяцей роднай мове, заклікае бацькоў *“настарацца”* мець у хаце такія кнігі і з пашанай іх чытаць, каб надалей не саромецца роднага, бацькоў-беларусаў. Сугучна з В.Ластоўскім М.Гарэцкі прагназаваў-папярэдзваў творцаў: *“Працуйце пяром так, каб творы вашы красаваліся на пачэсным месцы ў багатай кватэры інтэлігента-беларуса і знаходзілі б шчырае спатканне пад самай беднаю стрэшкаю маламожнага селяніна”* (арт. **“Наш тэатр” (1913)**)[1, с. 586].

Чым сёння можа асабліва пахваліцца беларуская літаратурная крытыка? Аналітыка ўступіла месца рэкламе (дзе больш арыгінальнасці, чым арыгінальнасці), агляд развіцця сучаснага літаратурага працэсу часам павярхоўны ці нават залішне хвалебны. Невыпадкова Гарэцкага-творцу на пачатку ХХ-га стагоддзя турбавала тое, што *“мы, заплюшчыўшы вочы, пнёмся шукаць прыгажосці ў чужым загуменні”* [1, с. 581]. І гэтыя нашаніўскія мастацка-праграмныя *“каб”, “калі”, “трэба”, “навінен”, “доўжан”* маюць у нацыянальнай літаратуры сваё плённае спаўненне: наш чытач дачакаўся пачэснага *“беларуса-Гоголя”* у асобах К.Чорнага, А.Адамовіча, У.Караткевіча, В.Быкава, Р.Барадуліна, А.Разанава і інш., каб пайсці *“праўдзівай дарогай”* і *“гаварыць...на ўсіх людскіх мовах...”* [1, с. 605], каб беларускі народ *“закрасаваў прад відам другіх народаў сваімі арыгінальнымі, самабытнымі, выразнымі прыгажосцямі”* (арт. **“Развагі і думкі”**)

[1, с. 595]. Думаецца, нашы сучасныя пісьменнікі яшчэ не згубілі тую спадчынную скрыпку, якая грала пра важнае ўсведамленне таго, што Радзіма пачынаецца ў сэрцах і думках дзіцяці – маленькага беларуса, ці, як ласкава называла Л.Геніюш, – Беларусыняткі, бы жадаючы падлётку шырокага размаху.

Сапраўды, наладжаныя эксперыменты па замене школьных падручнікаў электроннымі планшэтамі, па стварэнні лакальных электронных бібліятэк ці не выцесняць традыцыйны друкаваны падручнік? друкаваную мастацкую кнігу? Толькі ці стане тады “кніжка”, кажучы па-гарэцкаўску, “*лякарствам ад многіх хвароб*” [1, с. 597]? Ці запытаецца хто “*ў народа, ці хоча ён чытаць і што ён любіць чытаць*”, “*Што чытае народ? Чым карміць яго* (падкрэслена намі. – А.С.) ?” [1, с. 597]. Нездарма ў адным з першых гарэцкаўскіх апавяданняў (“**Роднае карэнне**” (1913)) дзед Яхім дае студэнту Архіпу тры заветы, пачынаючы з наступнага: “*Першае, што скажу я табе, гэта – чытай, галубец, у кніжках*(падкрэслена намі. – А.С.) *і ў разумных людзей пытайся, як жылі даўней нашы тутэйшыя людзі. Споўніш гэты загад – у жыцці не ашукаешся, будзеш ведаць, што рабіць трэба*” [1, с. 45]. Задумаемся над пісьменніцкім балесна-прарочым “*Глядзі не ашукайся! Ці добра ты ўцяміў заветы дзядоў сваіх? Ці на той дарозе пайшоў ты?*” [1, с. 589].

Як бачна, надзвычай актуальнымі выглядаюць пастаўленыя стагоддзе таму наспелыя нашаніўскія дыскусійныя праблемы-заклікі. Хочацца спадзявацца, што не застануцца беспасажнікамі беларусы, апраўдаюць заветную нашаніўскую праграму нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі.

Каб у беларускім Храме выспелі годныя, нацыянальна свядомыя “*развагі і думкі*”.

Каб не тулілася наша кніга на незайздросных, нядбайных задворках свайго беларускага гасцінца.

Каб рунела “*святам свяцонае*” роднае слова ў беларускай кнізе.

СВЕТ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА І МАКСІМ БАГДАНОВІЧ У СВЕЦЕ

*Паэт ідзе ў свет – і свет прымае
паэта.*

Р. Барадулін

“*Бальны, бескрыдлаты паэт*” Максім Багдановіч, наш беларускі класік, любіў-пазнаваў гэты “*раздольны, вольны свет*”, дзе “*усё так проста і так неразгадана*”.... Магчыма, не для ўсіх зразумелы ў свой час, ён тварыў для будучыні, бо сам жа так кранальна прасіў-прагназаваў: “*Я хацеў бы спаткацца з Вамі...*”.

Сто гадоў мае сёлета СПАТКАННЕ З ПАЭТАМ непераўздызнага “Вянка”.

Сто гадоў таму паэт зорак і неба Максім Багдановіч вынес на суд свае пераклады-перастварэнні з Поля Верлена.

Француз Поль Верлен і беларус Максім Багдановіч – паэты-мастакі, паэты-музыкі, якія сцвярджалі як свой найвялікшы завет: “*Музыка перш за ўсё!*” Так, “**свайго**” **Верлена беларускі паэт “пачуў” фактычна 100 гадоў таму** (22 пераклады з французскага сатворцы датуюцца ўмоўна 1911-1912 гг., падрыхтаваны да друку ў 1912 годзе, а ў лісце ў рэдакцыю “Нашай нівы” ад **21.10.1913** Максім Багдановіч настойліва прасіў “зрабіць з перакладаў асобны раздзел” [3, с. 255]). Менавіта **пачуў** (а не атрымаў у спадчыну, займеў), каб праз гучанне, спеў плыннай, цякучай верленаўскай ліры дакрануцца да стомленай, адчужанай душы французскага паэта.

Безумоўна, не без уплыву сусветнай паэзіі прылучаецца беларускі творца да разумення *музыкі перш за ўсё* (вядомы перафразаваны выраз “*караля французскіх паэтаў*” Поля Верлена). І таму сама гармонія слова і музыкі праз своеасаблівую

празрыстасць і вабную недагаворанасць пачуццяў у паэтыцы абодвух творцаў ёсць сапраўдная мастацкая з’ява. Аднак наўрад ці мэтазгодна шукаць прамыя аналогіі ў светапогляднай эстэтыцы беларуса Багдановіча і француза Верлена. Як і наўрад ці ставіў сваёй задачай М.Багдановіч напоўніцу пераўвасобіцца ў французскага аўтара. Бо не прэтэндаваў жа на поўнае і адэкватнае перастварэнне арыгіналу, а, хутчэй, ствараў “*новую мастацкую рэчаіснасць арыгінала*” (Г.Гачэчыладзе). Якраз тут беларускі паэт “выбудоўваў” сваю, нацыянальную мадэль паэтычнага імпрэсіянізму, сімвалізму – праўдзівую і непадробную. Надзвычай адметна пра гэта сказаў яшчэ ў далёкім 1927 годзе першы рэцэнзент багдановічавага “Вянка” Антон Луцкевіч, які бадай упершыню назаве Багдановіча “паэтам паўтонаў” і паспрабуе расшыфраваць мастацкую манеру пісьма творцы, зрабіўшы дужа важнае заключэнне: “*Паўтоны ў фарбах, у гуках, у перажываньнях* (падкрэслена намі. – А.С.) – *вось асноўная рыса творчасці Максіма Багдановіча. У гэтым ён ня мае падобных сабе... Узгадаваны на найлепшых узорах сусветнае літэратуры, захоплены нязвычайнай музыкальнасцю верша Верлена, творы якога з піэтызмам перакладаў на беларускую мову, Багдановіч датуль працаваў над кожным сваім вершам, датуль шліфаваў яго, пакуль не даходзіў да таго, чаго жадаў...*” [6, с. 248-249].

У паэтычным свеце М.Багдановіча чуецца рознагалосая музыка, увасобленая найперш праз канцэпты “*душа*” і “*сэрца*”. Так, згаданыя словы-канцэпты ў 22-х вершах-перакладах з П.Верлена часта ўжывальныя (каля 30 выпадкаў) для выяўлення-перадачы пачуццяў, бо сам М.Багдановіч спасцігаў боль і самоту спакутаванай душы Верлена: “*Плач сэрца майго / Як над горадам дожджэ*” [3, с. 174], “*Душа твая – малюнак артыстычны*” [3, с. 183], “*Ў самотным сэрцы – зло, ў душы – нуда густая*” [3, с. 189] і інш. Гармонія ў вершах-перакладах дасягаецца дзякуючы рытму – гэта своеасаблівае багдановічава “ігранне на бемолях” (А.Луцкевіч), дзе экспрэсія настальгічнага пачуцця дасягаецца праз два ключавыя канцэпты “сум” і “сэрца” – “*самотнае сэрца*”.

Колькі разоў не перачытвай беларускага і французскага паэтаў, усё ж свядомае імкненне да эстэтызацыі, вытанчаная элегантнасць гукавога складу, унутраная гармонія і дасканаласць формы падкрэсліваюць адметнасць аўтарскіх стыляў, хоць, праўда, у кожнага ён свой. У літаратуразнаўстве справядліва акцэнтуюцца ўвага на верленаўскай *адарванасці* (вядомая характарыстыка, дадзеная А.Бергсонам) ад знешняга свету, замкнёнасці ў сваім, толькі яму характэрным унутраным свеце. Верленаўскі пейзаж – гэта найперш “пейзаж душы” (агульнапрыняты тэрмін сярод даследчыкаў ягонага творчасці): творца ўзбагаціў французскую і сусветную паэзію шыкоўнай палітрай разнастайных адценняў, тонаў і паўтонаў, пачуццяў і перажыванняў; па праву лічыцца адным з самых музычных паэтаў у еўрапейскай літаратуры.

Знаўцы верленаўскай паэзіі апраўдана атаясамліваюць у паэтавым светаўспрыняцці паняцце “пейзаж” з паняццем “пейзаж душы”. У сваёй кнізе “Імпрэсіянізм” (дзе творчасць Верлена арганічна ўпісана ў кантэкст імпрэсіянізма як мастацкага кірунку) аўтар Л.Андрэеў робіць слушнае абагульненне: “«Пейзаж душы» – гэта ўжо імпрэсіянізм” [1, с. 81]. Як узор імпрэсіяністычнай лірыкі – верш “**Асенняя песня**”, дзе верленаўская мініяцюра пейзажа восені люструе меланхолію як “пейзаж душы”: “*бальнымі скрыпкамі*” тут выглядаюць і прырода, і паэт. Восеньскія матывы ўвасабляюць душэўны стан (завяданне, стомленасць). Таму гукі, колеры, нават пахі знітаваны пэўнай адпаведнасцю. Фрагментарныя эскізныя “стэнаграфічныя” замалёўкі (“*сумны тон*”, “*бальных скрытак стогн*”, “*блюднее твар*”, “*дзён былых*”, “*лісьць сухі*”) унушаюць пачуццё натуральна-арганічнай меланхоліі, безабароннасці, няпэўнасці светаадчування.

Абстрагаваны вобраз захаду ў багдановічавым вершы-перастварэнні “**Захад**” перадае задумены дух арыгінала праз т.зв. “пейзаж душы”: гэта разлітая ў наваколлі меланхолія “*захаду сонца ў полі*”, які “*нячутна, паволі*” “*смутак свой разлівае*”, “*душу цеша, сцішае*”, а таксама манатонныя “*мары*” (“*слоў цудоўныя чары*”), што “*ў блеску захаду*” “*устаюць і спываюць*”, “*устаюць і знікаюць*”, “*быццам тонуць і ззяюць*”. Пра

эстэтычную вытанчанасць радка сведчыць асаблівая плаўнасць пераклада-перастварэння, якую надае жаночая рыфма: “Слабне золак, згарае – / І нячутна, наволі / Смутак свой разлівае / Захад сонца ў полі” [3, с. 175]. “Пейзаж душы” як унутраныя эмацыйныя зрухі героя выглядае своеасаблівым “мастацтвам адлюстраванняў” (Аскар Вальцаль), пераліваў адценняў у настройх (“смутак...разлівае”, “душу цеша”, “цудоўныя чары”), у фарбах (“сіні абшар”, “блеск захаду”, “ў блеску мары”, “чары ззяюць”), у гуках (“спеў ласкавы”).

Паміж “Асенняй песняй” і “Захадам” – “Плач сэрца майго”, што пісаўся Верленам у “злыя часіны”, якія навеялі “плач” і “смутак” збалелага сэрца “вечнага дзіцёнка”. У фрагментарным, эскізным апаведзе валадарыць “рухаючая”, “спеўная” генітыўная метафара-формула “плач сэрца майго” як сімвал непрывабнага жыццёвага лёсу Верлена – паэта “асенняй песні”, “захаду”, “млоснасці”. Словы-канцэпты “сэрца”, “душа” перадаюць глыбокую мінорную інтымнасць пачуцця: “плач сэрца майго”, “смутак сэрца майго”, “у бедным сэрцы маім”, “ты скучала, душа” [3, с. 174]. Багдановіч-перакладчык малюе пастакоўску выразнымі характарыстычнымі словамі “пейзаж душы”: плач сэрца пад асацыятыўны акампанемент песні дажджа над горадам: плач сэрца, дождж, смутак сэрца, шум ціхі, скучала, душа, беднае сэрца, нуда, бяда).

Думаецца, М.Багдановіч – не толькі перакладчык, але найперш перастваральнік. Так, перакладу верша П.Верлена “Зіяне месяца” папярэднічаў багдановічаў верш “Срэбныя змеі” (1911). Абодва творы лучацца ідэяй абсалютнага характа (уласцівага тагачаснай еўрапейскай літаратуры). М.Багдановіч як “паэт-маляр” (так сам сябе назваў) малюе ў сваім уяўленні “срэбныя рожкі” маладзіка, які залівае срэбным блеклым месячным святлом вячэрнюю гладзь возера. Паэт стварае прыгожы нацюрморт, выпісаны ўражлівым святлом месяца (дарэчы, у літаратуразнаўстве невыпадкова Багдановіча называюць месяцапаклоннікам). Відаць, пранікнёны гармоніяй прыроды, творца імкнуўся адшукаць супакой-суладдзе ў сабе, у сваёй душы. Таму “Зіяне месяца” (з П.Верлена) – своеасаблівы перажыты “пейзаж душы”, здольнай адгукнуцца на прыгажосць: “Душа твая – малюнак артыстычны” [3, с. 183]. Прыгожае ў Багдановіча тоеснае духоўнаму (што неаднаразова акцэнтавала крытыка). Мастацкая свядомасць Багдановіча-паэта тчэ дзівосныя вобразы: “срэбныя змеі” (ва ўласным вершы) і “лёгкая струі” (у вершы-перастварэнні), якія адначасна чутна плачуць і “натхнёна звіняць”, што, урэшце, сведчыць пра псіхалагічнае заглыбленне лірычнага героя (магчыма, спакутаваны боль быць непачутым). “Яснае светла” прыгожа-смутнага месяца (як “свячэнне” прыроды ў чалавечай душы) – выразна акрэсленая дамінанта твора.

Можна меркаваць, што багдановічаў пераклад-перастварэнне “Глянь: месяц бледны...” суладны з перакладам верша “Зіяне месяца” менавіта “свячэннем” прыроды ў чалавечай душы адпаведна праз “блеск золку” “бледнага месяца” (у першым) і “яснае светла” загадкавага месяца (у другім), што надзвычай характэрна для багдановічавых “начных” вершаў (у тым ліку і перакладаў-перастварэнняў) з уласцівай ім лёгкай медытацыйнасцю, “карагоднасцю” (“свет спачывае”, “снуй, сэрца, мары!”, “спакой глыбокі”), мяккай пералівістасцю фарбаў (месяц бледны, ззяе блеск золку ясны). “Месяц бледны” – маўклівы і разам з тым дзейсны персанаж, чыннік і сузіральнік мілоснага начнога прыгоства: “О, момант красны!”. “Пейзаж душы” ўвасоблены праз воклічныя (нават метафарычныя) звароты “О, друг мой мілы!”, “Снуй, сэрца, мары!”, “О, момант красны!” [1, с. 176].

Багдановіч-месяцапаклоннік часта згадвае пра месяц (прычым шматфарбна, характарыстычна, у любую пару года). Так, у перакладзе-перастварэнні “У полі мрок” месяц – сведка адзінокага пачування сярод “мроку поля”, чыннік сімвалісцкай неакрэсленасці, пераходнага стану з’яў прыроды (мрок⇒вечар/ноч; снег чуць блішчае⇒восень/зіма) і душы героя. Заўважым, ва ўласных творах М.Багдановіч аддае перавагу зімоваму пейзажу (“Завіруха”, “Зімой”, “Зімовая дарога”, “Падвей”), а таксама т.зв. “вячэрнім” і “начным” вершам. Зразумела, у прыродзе беларускі творца бачыў духоўную першааснову, “сваю адменную красу, сваю рытміку”. Двойчы паўторанае “снег чуць

блішчае” гарманізуе пачатак і канец твора, сведчыць пра майстэрства П.Верлена, “генія меланхоліі” (В.Брусаў), і М.Багдановіча пераствараць “пейзаж душы”.

Вершу “**Ціхі і сіні блішча над хатай**” (заўважым, у багдановічавым перакладзе-перастварэнні паслаблены шчымлівы фінал, прыбрана асабістае пакаянне Верлена-няўдачніка) уласцівы імпрэсіяністычны “пейзаж душы”: спачатку – радасць ад навакольнага пейзажнага прыгоства-сузірання, пасля – сум, горыч, расчараванне ад марна згубленых маладых гадоў, “*дзён маладых*”. Маркоту, тугу перадаюць халодны сіні колер (“*сіні неба прастор*”), перасцерагальны скрушны голас “*птушкі маркотнай*”, які “*сумна звініць*”. Суладдзе канцэптаў “ціха”, “неба”, “сіні” надзвычай характэрна імпрэсіяністычнаму светаўспрыманню М.Багдановіча: “*Ціха ўсё была на небе, зямлі і на сэрцы*”, “*Ціха на мяккай траве сінявокая ноч прахадзіла*”, “*У небе ціха зоркі расцвілі*” і інш. Верш Верлена “Ціхі і сіні...”, у прыватнасці, ягоны павучальны шчымлівы фінал, мае пэўнае сугучча з арыгінальным вершам М.Багдановіча “Мы гаворым удвух пры агні ў цішыне...” (1915-1916): “*Пашкадуй ты гады маладыя свае. / Маладое жыццё праляціць, прабяжыць, – / Не забудзься вясёлых калёраў зажыць*” [3, с. 311]. Інтымнасць светаадчування, схільнасць да непрытомнага пакаяння, так арганічна блізкая да дзіцячай непасрэднасці, адкрытасці душы найбольш вабіла гэтага “вельмі выбіральнага” (І.Навуменка) Багдановіча-паэта ў непадробнай мелодыі Верлена, “шчасцем забытага паэта” (Л.Дранько-Майсюк).

Несумненна, праз пераклад-перастварэнне Багдановіч-музыка люструе сваё бачанне і разуменне свету, свой пераствораны “пейзаж душы”. “Паэт умеў глыбока суперажываць блізкае, роднае сабе ў іншых культурах, знайсці заўсёды там водгук для сваёй душы. Чуласць да “чужога” як свайго, дыялагічнасць – характэрная асаблівасць яго паэтыкі, мастацкага мыслення...” [5, с. 259], – справядліва заўважыў беларускі літаратуразнаўца В.Івашын. Таму невыпадкова М.Багдановіча называюць “*першым еўрапейцам у беларускай літаратуры*”, а ягоную творчасць – “*акном у Еўропу*” [4, с. 8].

Пераклады Максіма Багдановіча з Поля Верлена – узор прыгожага дыялогу двух арыгінальных творцаў, узор захавання свайго стылю, сваёй “*песні*”, сваіх “*зыкаў*”.

